

Könczei Csilla

**A halva született harmadik ikertestvér.
Nyilvános beszéd a nemlétező romániai magyar
tánc kutatásról a hatvanas–nyolcvanas években¹**

Tudomány és társadalmi-politikai környezet

Többféle képpen lehet tudománytörténetet művelni. Az egyik szélesen elterjedt gyakorlat szerint a tudománytörténet a tudomány intézményes jellegét hivatott erősíteni, így annak gyökereit, időbeli és eszmei folyamatosságát, belső kohézióját reprezentálja. Egy másik megközelítés szerint a mindenkori tudomány összefügg társadalmi környezetével, a domináns beszédmódokkal, a politikai berendezkedésekkel, a finanszírozási mechanizmusokkal, ezért a tudomány megvalósításait, elméleti kereteit nem kizárólag önmagukban értelmezi, hanem szélesebb, a tudományosságon kívül eső tényezőket figyelembe véve. Az angolszász akadémiai hagyományban általánosan elfogadott gyakorlat például, hogy az antropológia megjelenésének körülményeit a gyarmati rendszer elterjedésével szoros összefüggésben vizsgálják, a hatvanas években kialakult önreflexív fordulatot pedig összekapcsolják a civiljogi megmozdulásokkal, a társadalmi forrongásokkal, például a vietnami háború ellen elindított békemozgalommal (Friedman 1994, Wolf 2000). A középkelet-európai folklórkutatást sok szerző a nemzeti romantika ideológiája által mozgatott társadalmi átalakulások gyermekének tartja (Márkus 1992).

A társadalmi kontextusnak mindig, minden korszakban magyarázó értéket tulajdoníthatunk, de talán még könnyebben elfogadható ez a szempont, ha a volt kommunista blokkba szorult országok tudományos életét vizsgáljuk. A volt kommunista országokban, és így Romániában is az intézményrendszer erőteljesen központosított irányítása, szabályozása, működésének korlátozása viszonylag egyszerűen nyomon követhető, a sajtót és könyv-

¹ Elhangzott az *In memoriam Mátyás István Mundruc* táncfolklorisztikai konferencia alkalmával (Hagyományok Háza, Budapest, 2004. szept. 8.).

kiadást uraló cenzúra miatt a nyilvánosságra jutott témába vágó szövegek száma pedig elég kicsi. Nem szeretném azt állítani, hogy az elmúlt politikai rendszer alatt működő tudományos életet kizárólag a felsorolt két tényező – a politikai irányítás által központosított intézményrendszer és a nyomtatott formában megjelent közbeszéd leírása – alapján teljességében értelmezni lehetne. Kétségtelenül egy egész sor más tényező legalább annyira befolyásolta a tudomány alakulását, mint ez a kettő. A felszínen levő publikus adatokat és ezen belül a nyilvános közbeszédet azonban magyarázó értékűnek tekintem, és azok elemzését önmagukban is relevánsnak tartom.

Ezzel a dolgozattal egy ritkább feladatra vállalkoztam: egy olyan rész tudomány jellegzetességeit vizsgálom, amelyik nem is létezett. A szocialista Romániában soha ki nem alakult magyar nyelvű tánctudományról szól ez a dolgozat, pontosabban a róla kialakult nyilvános közbeszédéről. Bár a tudományágnak – több szórványos egyéni teljesítményen túl – nem sikerült az említett korszakban és az említett térségben intézményesülnie, születése körül igen sokan bábáskodtak, közírók, folkloristák cikkeztek annak fölöttébb szükséges voltáról. Ennek a korabeli romániai sajtóban megjelentett közbeszédnek az elemzése során jutottam arra a következtetésre, hogy a tánc tudomány itteni meggyökeresedésének egyik akadálya éppen a róla kialakított közgondolkodásban rejlett. A tánc tudomány, a „harmadik iker” (a népzene tudomány és a népköltészet harmadik kistestvére, ahogyan ebben a korszakban elnevezték) meglátásom szerint azért született halva, mert a vele szembe kialakult elvárások nem is biztosították annak életképességét, pontosabban elképzelt formájában pótolható volt más, nem tudományos tevékenységekkel.

A hiány megfogalmazása

Az 1970-es években egyre sűrűbben jelentek meg a romániai magyar sajtóban az autohtón tánc tudomány hiányát fájlaló cikkek. „Hazai tudományos népi tánc kutatásról magyar viszonylatban alig beszélhetünk” – írja Pávai István (Pávai 1978: 5). „...nemzetiségi tánc folklorunknak országunkban nincs szakembere, aki tudósként, hivatali feladatként európai szintű képzettség birtokában foglalkozzék táncainkkal...” – mondja Béres Katalin (Béres 1972: 20). A tudomány megjelenésének a késlekedése nem egyszer erős érzelmi reakciókat vált ki, ami úgy fogalmazódik meg, mint például „Aggódunk és várjuk a megoldást.”, vagy „Tarthatatlan állapot! [hogy tudniillik még nem jelent meg tánc írás könyv]” – írja László Ferenc (László 1977: 2).

Milyennek képzelték el és hova helyezték a tánctudományra várakozók a vágyott szakterületet? Az általam elemzett diskurzusnak természetesnek vett kiindulópontja az az – egyébként Kelet-Európában általános gyakorlat szerint kialakult – alapvetés, hogy a tánc kutatása tulajdonképpen egyet jelent a „néptánc kutatással”, és ezáltal annak a nagyobb tudománynak a részét képezi, amelyik a nép kultúráját, pontosabban annak szóbeli és zenei művészetét regisztrálja és mutatja fel. A „néptánc” két – Faragó József szóhasználata szerint – másik, idősebb „ikertestvérével”, a „népköltéssel” és a „népzenével” együtt alkot egy teljes egységet ebben a felfogásban. (Pontosabban alkotott volna, ha „kiteljesedett” volna.) „Míg népköltészetünk és népzenénk ügye egész köztudatunkban kezdi elfoglalni az őt megillető helyet, addig a harmadik ikertestvérnek, a néptáncnak, szinte-szinte nincs szakirodalma: gyűjtemények és tanulmányok, tervek és jelentések, viták és kritikák” – írja Faragó József (Faragó 1973: 1003–1004).

A néptánc kutatás ugyanakkor szoros kapcsolatban van e beszédmód szerint magával a néptáncolással, illetve ennek különböző, az elemzett korszakban működő megvalósulásaival. Még jobban sarkítva, a tánc kutatás szükségességéről valójában szinte kivétel nélkül a néptáncolásról szóló beszélgetésekben, vitákban kerül szó. Az imaginárius néptánc kutatást végső soron alkalmazott tudományként képzelték el, amelyik a néptáncmozgalmat hivatott kiszolgálni, támogatni. „Végső soron a néptánc kutatás eredményein múlik egész népi táncmozgalmunk tartalma, iránya és minősége” – mondja Faragó (Faragó 1973: 1004). A néptánc kutatása és reprezentatív felhasználása együttesen szolgált (volna) egy magasabb célt: ezt a magasabb célt többféleképpen fogalmazták meg a néptáncmozgalmat különböző megvalósulásainak aktivistái, propagálói, egy dologban azonban egyetértettek: *a néptánc kutatás nem szakmai kérdés, hanem közügy...*

A hetvenes–nyolcvanas években, bár, mint látni fogjuk, nem mindenben egyetértve, a közírók a néptánc kutatást a fentiekhez mérten nem szűken vett szakmai kérdésnek, hanem egyöntetűen közügynek tartották. „A szakembereknek fő a fejük, de a folklór jelene és jövője már *nemcsak az ő szakmai kérdésük*” (Faragó 1967: 637). A néptánc kutatás „sorsa korántsem csak külön, a koreográfusok és általában a folkloristák szakmai gondja, hanem a *romániai magyar nemzetiség egyik közügye, s mint ilyen, az országos ügyek egyike*. Folklorikusatudományunk szaktudományi ágain messze túl, épp ezáltal nyer *művelődéspolitikai, politikai jelentőséget*” (Faragó 1973: 1004). „...nem lehet közömbös [...] a folklorikusatudomány állapota [...] indokolt, hogy a romániai magyar folklorikusatudományt *nemcsak a folkloristák ügyének, mégcsak nem is kizárólag*

tudományos-szakmai feladatnak, hanem nemzetiségi s ezen át országos közügynek tekintsük” írja Faragó József (FARAGÓ 1980: 15).

A néptánc kutatás hiányáról folytatott viták nagyon ritkán tartalmaztak szakmai érveket, és nem igen esett utalás az intézményes rendszer hiányosságaira sem. Romániában 1944 és 1989 között csak egy éven keresztül dolgozott akadémiai kutatóintézetben magyar nyelven író hivatásos tánckutató. Elekes Dénest, aki 1949-ben a Művelődési Minisztérium Bukarestben alapított Folklor Intézetének kolozsvári osztályán dolgozott, éppen az a Faragó József váltotta fel, aki a későbbiekben a leggyakrabban panaszkodott a néptánc kutatás hiányának káros következményeiről. A pártellenőrzés alatt tartott sajtóban valószínűleg nehezen lehetett volna a kutatói, illetve oktatási intézményrendszert kritizálni, mint ahogyan lehetetlen volt a szóban forgó tudományágat nemzetközi kontextusában emlegetni. (Saját tapasztalatomból tudom, hogy a nyolcvanas években a *Korunk* folyóiratban, vagy a Kriterion Könyvkiadónál nem lehetett utalni a Románián kívül megjelent szakirodalomra, így a magyarországi publikációkra sem.) A tudományosság kritériumai ebben a szövegkörnyezetben másodlagos, részben technikai jellegű szükségletek maradtak, mint amilyen a filmezőgép használatának szükségessége, vagy a Lábán–Knust féle táncírás ismerete, amit a magyarországi tánc kutatás eredményeinek ismeretében például Könczei Ádám, illetve Pávai István emlitenek. Nem folyik „néptáncaink szervezett, rendszeres és tudományos igényű, szinkronizált filmezése”, mondja Könczei Ádám (Könczei 1973: 1000). A szakértők nélkülözik „a táncfolklorista minősítés elnyeréséhez szükséges ismereteket, s az ilyen minőségben való tevékenykedéshez nélkülözhetetlen tudományos módszereket, mint pl. a Lábán–Knust-féle táncírást” (Pávai 1978: 5).

A néptánc kutatás mint a tömegmozgalom irányítója

A néptánc az elemzett korszakban elsőrendűen annak a tömegmozgalomnak az alapját képezte, amely a népi kultúrát volt hivatott reprezentálni, bevallottan politikai cézzal. Mivel a nyilvánosságban megjelent szövegeket önmagukban elemzem, ebben a dolgozatban nem kívánok arról nyilatkozni, hogy a domináns állampolitikai elvek felvállalása mennyiben történt a hatalom nyomására, illetve mennyiben képezte belső meggyőződés tárgyát. A hetvenes években mindenestre *comme il faut* volt a néptáncról úgy beszélni mint a hazafias nevelés eszközéről, vagy a szocialista öntudat kiépítésének alapanyagáról. A néptánc, és általában a népi kultúra átpolitizált szemléle-

te természetesen ennél sokkal összetettebb volt, különböző motívumokból, valamint ezek különböző kombinációiból épült fel. A központi motívumok nem egyetlenegy ideologikus beszédmód részei voltak: a kommunisztikus diskurzus érdekes módon ötvöződött egy a megelőző korszakot uraló nemzeti értékrenddel, és végül mindkettőt átszötte a nemzetiségi lét reprezentációját szolgáló szövegezési mód. Ez a többféle ideológia, bár sok pontban összhangba hozható volt, gyakran homályos, többértelmű beszédmódhoz vezetett. A nem egynemű, nem egyjelentésű fogalmak felsorolászerű, egyenértékű használata kettős beszédet alakított ki: „A néptánc a *nemzeti-nemzetiségi kultúrának, egy nép* évszázadok során felhalmozott *szellemi kincseinek* legszerveesebb része, s mint ilyen, a *hazafias nevelésnek, önma-gunk megismerésének és megbecsülésének is egyik leghatásosabb eszköze*, hiszen közhely, hogy a táncban gyönyörködni mindenki szeret, s a néptánc hatásfoka hatványozottabb” – írja Kelemen Ferenc (Kelemen 1973: 1039). „Folklórunk méltó tudományos feltárásának és értékelésének elmulasztása ugyanis *nemzetiségi kultúránkat apasztja, és ezáltal az ország művelődési kincsestárát is szegényíti*. A tervszerű, tudományos folklórkutatás viszont reális *nemzetiségi önismeretünket szolgálja, szocialista nemzetiségi öntudatunkat, szülőföld- és hazaszeretetünket erősíti; kultúránkat és az egész ország kultúráját gyarapítja*”, mondja Faragó József (Faragó 1973: 1004). A nemzeti, illetve a nemzetiségi kultúra kötőjeles egymás mellett említése, valamint a néptáncnak az a fajta értelmezése, ami szerint egyaránt az egész nép kincse (anélkül, hogy a nép fogalmának pontosabb tartalmát tisztázták volna), a hazafias nevelés eszköze, és egyúttal a nemzetiségi önismeret és az önbecsülés eszköze: mindez a konfúzió a szocialista nemzeti hazafiság és a nemzetiségi identitáshoz való ragaszkodás két különálló diskurzusának ötvözéséből fakad. A néptánc így egyszerre lesz a kisebbségi ügye, az ország ügye, illetve a szocialista állampárt ügye, anélkül, hogy a különböző érdekszférák közötti kapcsolatokra fény derülne.

Balogh Edgár szövegei példázzák talán a legélesebben azt a kommunis-ta rezsím által propagált doktrínát, amely – egyfajta demokratikus látszatot keltve – a társadalomtudományos kutatást teljesen alárendeli annak a jelen-ségnek, amit ő közművelődésként nevez meg. Ebben a látásmódban a tudomá-ny művelése egyenértékű a műkedveléssel, és mindkettő az úgynevezett „új ember” megalkotását szolgálja. „Minket az új ember társadalmi megte-remtésében ez nem elégít ki, s az aktív élmény, a cselekedtetés jellemképző jelentősége bátorít fel arra a megállapításra, hogy a közművelődés legjelen-tősebb eszköze, módszere és megvalósítása a *műkedvelés*. Igen, a *műkedvelő*

szavalás, írás, színjátszás, fényképezés, filmezés, képző- és iparművészet, a *meztáncolt tánc*, megénekelt ének, megzenélt zene, a *tudományos disputa és kísérletezés*, az *amatőr* gyűjtögetés, az egyéni és tömegsport” – mondja Balogh Edgár (Balogh 1967: 622). Az új ember azt a szocialista rendszer által kitermelt ideáltípust testesíti meg – fiktív módon –, aki a burzsoázia paszszív műélvezőjével szemben tevékenyen részt vesz a művészet művelésében. Ennek a szintén imaginárius új embernek a *tömegmozgalom* termékeként kellett volna megjelennie. „Jelenleg kutatóinknak nagy figyelmet kell szentelniük a művészeti *tömegmozgalomnak*, e téren különleges feladatok hárulnak rájuk”, mivel ez eszköze „az egyéniség újszerű” kiformalásának, írja Andrei Bucsan, a bukaresti Akadémia tánckutatója (Bucsan 1973: 1016).

A helyes műsorpolitika emlegetése, amelyik az „egészséges egyéniség”-ek, a „boldog emberség” kialakulásához vezethet, gyakran elhangzott a vezető pozíciókban levő folkloristák, nemzetiségi vezetők szájából. „...a folklór megőrzése és felvirágoztatása a szocialista rendszerben állami művelődéspolitikai feladat...”, írja Faragó (Faragó 1980: 15). Megjegyzendő, hogy Faragó József, aki a Kolozsvári Folklór Intézet munkatársa volt, Kós Károly, aki a Kolozsvári Néprajzi Múzeumban dolgozott, valamint Balogh Edgár, a *Korunk* folyóirat akkori főszerkesztője hasonló frazeológiát használ ebben a témában.

A kommunista Románia hetvenes–nyolcvanas éveiben a közművelődés nem az egyének vagy közösségek önművelését jelentette, hanem egy központilag irányított, szakértők bevonásával lebonyolított, országos intézményrendszerrel rendelkező tömegmozgalmat. A közművelődésen „intézményes művelést értenek”, a szakértőknek „bele” kell „szólniuk a folyamatokba”, „irányítaniuk”, „felülvizsgálniuk” kell azokat. A szakértők (népművelők) tulajdonképpen pártfeladatoknak felelnek meg, amikor dolgukat végzik, és kötelességük együttműködni a különböző közművelődési és kutató intézetekkel. Ugyanez fordítva is érvényes: a tudományos kutatók és intézményeik feladata a tömegmozgalom felvállalása, mivel azonban ők nagyobb szakértelemmel bírnak, tulajdonképpeni feladatuk a tömegmozgalom irányítása és ellenőrzése. A gyakorlatban a szerepek egybemosódtak, a kultúr-propagandista, a gyűjtő, a szakirányító és a kutató feladatkörei egymásba játszottak, gyakran egyazon személy látta el mindezeket. A központi irányítás elvének elfogadása egy alapvetően paternalisztikus szemlélettel függött össze, ami abból a hitből táplálkozott, hogy a nép – bár öntudatlanul a nemzeti/szocialista haza kincseinek letéteményese – mégsem képes egyedül sáfárkodni ezzel, hanem külső, felülről jött segítségre van szüksége ahhoz, hogy – bár ez eléggé ironikusan hangzik – megvalósítsa önmagát.

A közművelés helyesen arra utal – mondja Balogh Edgár, „hogy egyén és közösség – *segítségünkkel* – felismerje, bévülről kiművelje, kulturálisan megvalósítsa magát” (Balogh 1967: 621).

Ennek a nagyszabású művelődéspolitikának a víziójában a tánc kutatás és a néptáncmozgalom egymásnak alárendelt területei egy egységes egészet képeztek, és együttesen egy magasabb célt szolgáltak: a folklór továbbbéltesését, ami az új ember nevelését szolgálta. A tudományos kutatás finalitása tehát a néptáncnak a tudományosságon kívüli szférában való reprezentációja volt. „A folklór, fejlődésének ebben a szakaszában, *a könyvek lapjai mellett* a színpadon, a rádióban, a televízióban éli új életét” – írja Faragó József (Faragó 1967: 637). A kutatók feladata ebben a konstrukcióban a táncok – központilag irányított – rendszerszerű összegyűjtése, valamint a mozgalom felügyelete annak érdekében, hogy a színpadi reprezentációra kerülő táncok megfelelő minőségűek legyenek. „A néptáncok tervszerű, nagyarányú összegyűjtése és tanulmányozása tánc tudományunk és táncművészetünk olyan alfája megóme gája, amelytől mindig el kell indulnunk, és amelyhez mindig vissza kell térnünk”, mondja Faragó József (Faragó 1973: 1004). Mindkét feladatkörben az imaginárius tánckutató legfőbb tevékenysége a népi kultúra megtisztítása a „folklór-szennyeződéstől”, mivel az idők folyamán felesleges üledékek lep- ték el. „Nincs itt most helye, hogy a kapitalista korszakban bomlásnak indult régebbi – feudális vagy prefeudális, esetleg éppen őskommunisztikus – népi kultúra szintén nem spontán keletkezéstörténetével s létrehozó tényezőivel [...] foglalkozunk, számunkra most csak az lényeges, hogy *a folklór- és szokásmaradványokban kollektív elemek őrződtek meg*, falu, táj, nép élet- és munkaformáinak autochton és *kommunális vonásai*. Ezek miatt természetes, hogy *a népművelés szívesen hajol* mai szakaszában is a népköltészet, népművészet, népszokások *modellkincse* felé, *tudományosan megtisztítva azt felesleges üledékektől – torzulásoktól*, s bekapcsolva a mai életforma új közösségi lehetőségeibe” – írja Balogh Edgár (Balogh 1967: 624). „Az utóbbi időben kötelezővé vált ellenőrzés, reméljük, hamarosan kedvező hatással lesz olyan területen, ahol a szakértelem, a jó ízlés és az ítélőképesség hiánya oly sokszor vezetett úgynevezett »folklór-szennyeződéshez«. A szakemberek együttműködése a népi táncot gyakran a maga eredetiségéből kivetkőz- tő hivatásos és műkedvelő együttesekkel, valamint a koreográfiai kiadványok ellenőrzése kétségtelenül haladást jelent majd népi műveltségünk értékesíté- sében” – mondja Andrei Bucşan (Bucşan 1973: 1016). „A korszerű, intenzív néprajzkutatás napfényre hozza népi műveltségünk közös általános rétegét,

azt a kezdeti egységes tőkét, amelyből a további fejlődés során minden újabb hajtás sarjadt” (Kós 1968: 63).

A kommunista ideológia tanítása, miszerint a folklór értékei az őskommunisztikus múltból származnak, ráépült a nemzeti ideológia azon doktrínájára, miszerint a folklór magában őrzi az egykori etnikus kultúra tisztaságát. Bár az első tanítás alapvetően internacionalista jellegű, a másik pedig etnikus töltetű, a szocializmus korszakában sikeresen összeegyeztethetőek voltak a már említett homályos, kettős beszéd által. Végső soron mindkét ideológiai alapelvől ugyanaz következett: a népi kultúrát meg kell tisztítani, és folyamatosan tisztán kell tartani.

A két doktrína összemosódásából keletkezett újabb változat egyik továbbgondolója Faragó József, aki felvázolta az úgynevezett szervezett, illetve szuperorganikus folklór elméletét. Ebben az elképzelésben a folklór szerves korszaka lezárult, a szocialista rendszerben ki kell alakulnia a szervezett folklórnak, ami a tömegkultúrának egy sajátos válfaja, és amelynek a kialakítása a szakemberek feladata: „Mivel ugyanis a folklór megőrzése és felvirágoztatása a szocialista rendszerben állami művelődéspolitikai feladat, a parasztság néhai szerves (organikus) folklóráját rohamosan felváltja a tömegek szervezett (szupraorganikus) folklórja: megkezdődött a folklór történeti fejlődésének egy merőben más minőségű, irányított korszaka, amely a hagyományos folklórt teljesen magába olvasztja” (Faragó 1979: 15). Ebben a végsőig átpolitizált utópiában a kutatók feladatköre már teljesen egybeesik a pártirányítás alatt álló kultúraktivistáékkal, voltaképp feleslegessé téve egy különálló autonóm intézményes keretet.

A tánc kutatás mint a népi együttesek feladata...

Mint tudjuk, a kommunista rezsimben – az említett kivételtől eltekintve (a Folklórintézet kolozsvári osztályán 1949-ben egy évig létezett magyar tánckutatói állás) – Romániában nem létezett sem egyetemi szintű magyar táncelméleti oktatás, sem akadémiai szintű intézményes kutatási keret magyar kutatók számára. Jól ismerjük azt a körülményt is, hogy a külföldön való tanulás lehetősége szinte kizárt volt, valamint, hogy a nemzetközi tudományos kapcsolatokat nagyrészt informálisan lehetett ápolni. Ilyen körülmények között szaktudományos kutatás valójában nagyon nehezen jöhetett volna létre. Mindezekről a hátrányokról az akkori közbeszéd azonban nem igen szólt, részben valószínűleg a cenzúra szorítása miatt, részben viszont

talán azért is, mert az elképzelt tánckutatással szembe támasztott feladatok betöltésére nem is igazán volt szükség kimondott kutatókra. Mivel a tánckutatást nem autonóm tudományágként képzelték el, hanem a táncmozgalom szerves részeként, magától adódott, hogy művelését azoktól kérték számon, akik már eleve a mozgalom szereplői voltak.

A tánccal tehát nem tudományos képzettségű kutatók, hanem népi együttesek, tömegmozgalmi intézetek alkalmazottai foglalkoztak, a közbeszéd ezeknek a személyeknek a tudományos képzését, valamint intézményeik infrastrukturális fejlesztését kérte számon. A néptánckutatás „Művelői nem hivatásos folkloristák, hanem népi együttesek koreográfusai, vagy táncmozgalmi irányítók, a gyűjtés nem szakintézetekben, hanem néhány táncegyüttes, valamint a Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Megyei Irányító Központjának keretében folyik. A kiadványok nem tudományos, hanem elsősorban gyakorlati: táncművészeti és táncmozgalmi célokat szolgálnak...” (Faragó 1980: 22). „Ilyen körülmények közt néptánckutatásunk terhét koreográfusaink hordozzák, akiknek a száma viszont országosan is, nemzetiségi viszonylatban is sokszorosan meghaladja a hivatásos folklórkutatókét” (Faragó 1973: 1005). „*A romániai magyar koreográfusok felé irányuló akkori igényeink közben megsokszorozódtak [...], szembetűnő [volt] ugyanis, hogy népköltészeti és népzene-kutatásunk tudományos és tudománynépszerűsítő eredményeihez, sikereihez mérten koreográfusaink többsége jobbára még mindig csak a színpadon »vágja ki a pontot«, annál kevésbé a sajtóban és a könyvkiadásban – a tánckutatás lemaradása egész folklórkutatásunkat hátrafelé húzza...*” (Faragó: 1973: 1003). Az a fordulat a legfontosabb, „*hogy koreográfusaink papírra vessék mindazt, ami a fejükben meg a lábukban van*” – írja Faragó (Faragó 1973: 1011).

Ez a fából vaskarika fordulat, hogy tudniillik a tudományos kutatást olyanoktól kérték számon, akiknek ez nem volt hivatásuk, és a képzettségük sem volt meg hozzá, felemás helyzetet szült. Ahelyett, hogy a megfelelő intézményes rendszer hiányosságáról beszéltek volna, a népi együtteseket, illetve az ott dolgozó koreográfusokat, szakirányítókat „ostorozták”, hogy végezzenek terepmunkát, azaz „gyűjtsenek”, hozzanak létre archívumot, képezzék át magukat, hogy alkalmasak legyenek a tudományos kutatásra is. Zeno Vancea Kelemen Ferenc írásában közölt kritikája szerint a *Maros együttes* hibája többek között az volt, hogy „A mai napig sem sikerült létrehozniuk, a többi hasonló hivatásos együttes mintájára, egy önálló házi film-tárat gyűjtéseikből...” Ha az együttesek gyűjtenének, „ma dúsgazdag tánc-

adattárunk lenne – akadémiai kutatók és költségvetések nélkül”, mondja ugyanott (Kelemen 1973: 1042).

Ugyanakkor sok koreográfus az adott helyzetben hajlamos volt felvállalni a tőle számon kért szaktudományos szerepkört – megfelelő képzés és lehetőségek nélkül –, és ez további kritikákat vont maga után. „Sajnos, azt a nagyon fontos követelményt, hogy minden szakember a maga területén állandóan tökéletesítse, bővítse tudását, alkalmazkodjon korunk színvonalához, nem tartja magára érvényesnek *sok olyan táncoktató, aki máskülönben népi tánc-szakértőnek vallja magát. Mert, ha elismeri, hogy csupán néptáncfeldolgozó, táncoktató, akkor esetleg nélkülözheti a táncfolklorista minősítés elnyeréséhez szükséges ismereteket, s az ilyen minőségben való tevékenykedéshez nélkülözhetetlen tudományos módszereket...*” – írja Pávai István (Pávai 1978: 5).

A tudományos módszerek nélkülözhetősége...

A hetvenes–nyolcvanas években a romániai magyarság körében a tánc újabb, kisebb nyilvánosságnak örvendő közbeszédék témájává vált, a kialakuló táncházmozgalom újabb jelentésekkel ruházta fel. A táncházmozgalom aktivistáinak néha a földalatti mozgalmakhoz hasonlítható együttműködése a magyarországi akadémiai kutatókkal új kezdetek lehetőségét villantotta fel, mindez azonban más dolgozatok témáját képezi. A Martin György, azaz *Tinka bácsi* által kezdeményezett tudományos együttműködés abban a néhez, politikailag ellehetetlenülő korszakban már nem vezethetett egy helyi tudományos kutatás intézményesüléséhez.

Maradt a néptánc reprezentatív, politikai céloknak alárendelt propagálása, ami a színpadon, a táncosok lábán sokkal nagyobb hatást ért el, mint az „idősebb ikertestvérek”, a ballada- és népzene gyűjtemények, a porosodó publikációk hasábjain, a nagyközönség számára kiolvashatatlan hieroglifák formájában. A tudományos kérdések ilyen körülmények között fölöslegék maradtak, és a halva született harmadik iker soha nem támadt fel.

Szakirodalom

FRIEDMAN, Jonathan

1994 The Emergence of the Culture Concept in Anthropology. In: *Uő: Cultural Identity & Global Process*. Sage Publications, London, 67–77.

MÁRKUS György

1992 A kultúra: egy fogalom keletkezése és tartalma (Esszé a történeti szemantika tárgykörében). In: *Uő: Kultúra és modernitás. Hermeneutikai kísérletek*. T-Twins Kiadó–Lukács Archívum, Budapest, 9–45.

WOLF, Eric R.

2000 Az antropológia a hatalmi erőterben. *Magyar Lettre International*. (38) 12–16.

Források

BALOGH Edgár

1967 A népi kultúra újratermelése. *Korunk* XXVI. (5) 621–626.

BÉRES Katalin

1972 Néptáncok ügyében. *Művelődés* XXV. (8) 19–20, 52.

BUCŞAN, Andrei

1973 A román népi táncművészet tudományos kutatása. *Korunk* XXXII. (7) 1012–1017.

FARAGÓ József

1967 A folklór színeképe a reflektorok fényében. *Korunk* XXVI. (5) 636–638.

1973 Jegyzetek néptánc kutatásunk ügyében. *Korunk* XXXII. (7) 1003–1011.

1979 A szerves és a szervezett folklór. *Korunk* XXXVIII. (1–2) 49–52.

1980 A mai romániai magyar folklórgyűjtés vázlatja. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 14–25.

KELEMEN Ferenc

1973 Töprengés táncművészetünkről. *Korunk* XXXII. (7) 1039–1044.

KÓS Károly

1968 Népi kultúránk egyetemes vonásai. *Korunk* XXVII. (1) 63.

KÖNCZEI Ádám

1973 A mi táncházunk. *Korunk* XXXII. (7) 999–1002.

LÁSZLÓ Ferenc

1977 Népi tánc és magas művészet. *A Hét* VIII. (39) 2–3.

PÁVAI István

1978 Kell-e eredeti népzene, széki tánc és táncírás? *A Hét* IX. (20) 5.